

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

İNFORMEL MANTIK

Cafer Sadık YARAN, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2018, (192 Sayfa)

ÖMER YILDIZ

Arş. Gör.
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Aklın insanı diğer canlılardan ayıran temyiz gücüdür. İnsan, akli sayesinde düşünür, konuşur, tartışır ve araştırır. Bütün bunlar yapılırken aklın doğru kullanılması gerekir. Aklın doğru kullanabilmesi için de mantık ilmine ihtiyaç duyulur. Zira mantık ilminin ana gayesi, zihni yanlışla düşmekten korumaktır.

Mantık deyince şüphesiz akla gelen ilk isim Aristoteles'tir (M.Ö. 384-322). Her ne kadar Aristoteles'ten önce mantık ilmiyle ilgili çalışmalar yapılmışsa da tam manasıyla mantık sisteme kavuşturulamamıştır. Aristoteles mantığı sisteme kavuşturduğundan mantığın kurucusu kabul edilmiştir. Organon adlı mantık külliyatı, Aristoteles'in bu ilmi sisteme kavuşturduğunun en önemli delilidir.

Aristoteles'ten önceki filozofların inceledikleri konuları üç başlık altında toplamamız mümkündür. Bunlar; doğa felsefesi, insan felsefesi ve metafiziktir. Filozof, bu konuların daha iyi anlaşılabilmesi ve felsefe ile ilgilenenlerin bu alanları daha iyi kavrayabilmeleri için bu konulara giriş mahiyetinde mantığı eklemiştir.

Aristoteles mantığı dediğimiz zaman, kıyası temel alan formel mantık akla gelmektedir. Günümüzde ise mantık ilmi ilgilendiği konu ve alanlara göre çeşitli kısımlara ayrılmakta ve mantık denildiğinde birçok mantık türü karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; formel mantık, informel mantık, sembolik mantık, aksiyolji mantığı, bulanık mantık vb. gibi türlerdir.

Türkiye'de akademik anlamda formel mantık alanında birçok çalışma yapıldığı halde informel mantık alanında neredeyse çalışma yoktur. Biz de bu alanla ilgili eser veren Cafer Sadık Yaran'ın *İnformel Mantık* adlı yapıtını tanıtacağız. Kitap, önsöz ve on dört bölümden oluşmaktadır.

Yazar, kitabın birinci bölümde mantığın kelime ve terim anlamını, konusunu, amacını, önemini, tarihçesini ve türlerini açıklamaktadır. Bu kısımda mantığın din ve felsefe ile ilişkisine değinerek Kur'an'dan çeşitli ayetleri örnek göstermektedir. Özellikle mantığın türleri kısmında formel ve informel mantığın tanımlarını, tarihi seyrini, benzerliklerini ve farklılıklarını belirtmektedir. Yazar, Aristoteles'in hem formel mantık hem de informel mantığın kurucusu olduğunu ifade etmektedir. Bu da okuyucuya iki mantık türünü karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı sağlamaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde ise kavram, kavram çeşitleri, kavramlar arası ilişkiler, beş tümel ve tanım teorisi yer almaktadır. Bu kısımda özellikle okuyucunun anlayacağı tarzda örnekler verilerek ve fazla ayrıntıya girilmeyerek soyut olan konular somutlaştırılmaktadır. Yazarın vermiş olduğu örneklerden biri şudur: İslam'ın yakın cinsi ilahi din, uzak cinsi dindir; ayrımı iman esasları ve özellikle kelime-i tevhid, hassası namaz ve oruç gibi ibadetler, ilintisi ise adalet ve merhamet gibi ahlak esaslarıdır.

Kitabın üçüncü bölümünde önerme, önerme çeşitleri, önermeler arası ilişkiler ve döndürme konuları işlenmektedir. Yazar, eserin dördüncü bölümünde ise kanıt, kanıt çeşitleri, kanıtın faydaları ve kanıtlamanın genel kuralları hakkında bilgiler vermektedir. Bu bölümde de dini ve güncel örnekler verilerek okuyucuların konulara daha iyi vakıf olabilmeleri ve konuları daha iyi hatırladık tutabilmeleri hedeflenmektedir.

Yazar, kitabın beşinci bölümünde, informel kanıtın kısımlarını işlemektedir. Bu bölümde Toulmin modeli üzerinden iddia, destek, garanti ve bu başlıklara ilişkin konuları açıklamaktadır. İddia, destek ve garanti, formel mantıkta ele alınan kıyasın büyük öncül, küçük öncül ve sonuç kısımlarına tekabül etmektedir. Garanti büyük öncüle; destek küçük öncüle; sonuç ise iddia

kısmına denk gelmektedir. Örnek olarak Sokrates ölümlüdür: iddia; Sokrates insandır: destek; bütün insanlar ölümlüdür: garanti şeklinde ifade edebiliriz.

Kitabın altıncı bölümünde kıyasın yapısı, öncülleri, terimleri, türleri, kıyasın çeşitlerinden olan yüklemli kesin kıyasın kuralları, şekilleri ve modları açıklanmaktadır. Eserin yedinci bölümünde ise yüklemli kesin kıyasın şekilleri, kuralları ve modları daha geniş bir biçimde ele alınmaktadır. Özellikle yazar bu kısımda şekillerin modlarının daha iyi akılda kalabilmesi için şifreler vermektedir. Örneğin yazar birinci şeklin birinci moduna BARBARA yerine ANKARA ismini kullanır ve bu şifrelemeyi her mod için uygular.

Yazar, kitabın sekizinci bölümünde şartlı kıyasların çeşitleri ve kuralları, zincirleme ve hulfi kıyas, dilem, entimem ve kıyasın değeri hakkında bilgiler vermektedir. Dokuzuncu bölümde tümevarımsal kanıtlar olan indüktif, kondüktif, abdüktif ve örnekli kanıtları işlemektedir. Onuncu bölümde analogik kanıt, otoriteye dayalı kanıt, nedenli ve istatistiki kanıtlar yer almaktadır.

Yaran, on birinci bölümde mantık yanıltmacalarını ve bunların kısımlarını işler. Bu hataları da kendi arasında ayırıştırarak inceler. Bu yanıltmacalar perspektif hataları, prosedür hataları, ifade hataları ve reaksiyon hatalarıdır. Yazar, bu yanlışların daha iyi anlaşılabilmesi ve bu yanlışlara düşülmemesi için örnekler üzerinden konunun zihinlere daha iyi yerleşmesini amaçlamıştır.

Yazar, on ikinci bölümde diyalektik, diyalog çeşitleri ve tartışma adabını, on üçüncü bölümde retorik, retorikğin bileşenleri ve ikna yöntemlerini ve son bölümde ise etik, argümantasyon ahlakı ve iyilikseverlik ilkesini işlemiştir.

Sonuç olarak şunları ifade edebiliriz: Kitap birbirinden farklı on dört bölümden oluşturulmuştur. Bütün bu bölümler her düzeyde insanın okuyup anlayabileceği tarzda kaleme alınmıştır. Gereksiz ayrıntılardan kaçınılarak sade bir anlatım tarzı benimsenmiş, okuyucuların kitabı daha iyi anlayabilmeleri için çokça örneklere yer verilmiştir. Bu eser özellikle informel mantık alanında yazılmış önemli bir kitaptır. Bu yapıt, Türkiye’de bu alanda yazılan ve bu başlığı taşıyan ilk kitap olma özelliğine sahiptir. Bu alanda yapılan bir başka çalışma ise Vedat Kamer’e ait İformel Mantık Açısından Akıl Yürütme Kavramı Üzerine Bir Tartışma adlı doktora tezidir. Fakat bu çalışma kitap haline gelmemiştir. İformel Mantık adlı yapıtın içerdiği konulara baktığımızda inceleyebildiğimiz kadarıyla klasik mantık kitaplarında yer almayan Toulmin modeli, akıl yürütme tipolojileri ve etik kısmı bu kitabı diğer eserlerden ayıran en önemli kısımlardır. Yazarın kitapta yüklemli kesin kıyasın dört şeklinin modlarına bulmuş olduğu şifreler, vermiş olduğu örnekler ve konuları işleyiş tarzı bizi kitabın özgün olduğu düşüncesine götürmektedir. Kitap birbirinden farklı mantık konularını bilimsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Dolayısıyla kitabın, okuyucuların ilgisini çekecek ve merakını giderebilecek bir tarzda olduğunu düşünmekteyiz. Bu kitabı, gündelik hayatta insanların karşılaştıkları problemlere pratik çözümler bulmasını amaçlayan bir eser olarak zikredebiliriz. Formel Mantık formlarla ilgili bilgi verirken İformel Mantık bu formların içeriği ile ilgili bilgiler vermektedir. O halde diyebiliriz ki bu eserde formel ve informel mantığın, teori ile pratiğin evlendirildiğini görmekteyiz. Bu açıdan eserin son derece önemli bir mahiyete sahip olduğunu ifade edebiliriz. Son olarak bu kitabın, informel mantık alanındaki boşluğu bir nebze de olsa doldurabilecek bir eser olduğunu belirtmek istiyoruz.

